

14 березня в Будинку кіно відбувся вечір пам'яті Володимира Дахна з нагоди його 75-річчя та 40-річчя появи першого фільму з серії про козаків. На вечорі виступили колеги талановитого режисера – режисери Євген Сивокінь, Давид Черкаський, Валентина Костилюва, оператор Анатолій Гаврилов. Були показані фільми Володимира Дахна, в яких проявилися його авторська індивідуальність, іскристе почуття гумору та життєствердні тенденції української анімаційної школи.

Про українських козаків з гумором, симпатією, любов'ю

Володимир Авксентійович Дахно – художник, режисер, заслужений діяч мистецтв УРСР (1982). Народився 7 березня 1932 року в Запоріжжі (помер 2006 року). 1955 року закінчив Київський інженерно-будівельний інститут (архітектурний факультет). Працював архітектором, 1960 року прийшов у Творче об'єднання художньої мультиплікації на студії «Київнаукфільм» (спочатку художник-мультиплікатор, з 1967 року – режисер). Художник стрічок «Пригоди Перця» (1961), «Заєць і їжак» (1963), «Золоте яєчко» (1963), «Веселий художник» (1963), «Лелеченя» (1964), «Мишко+Машка» (1964), «Водопровід на город» (1964), «Таємниця чорного короля» (1964), «Казка про царевича та трьох лікарів» (1965) та ін. Постановник серії комедійних мультфільмів «Як козаки куліш варили» (1967, Перша премія зонального огляду, Єреван, 1968), «Як козаки щастя шукали» (1969), «Як козаки у футбол грали» (1970), «Як козаки наречених визволяли» (1973, II премія «Срібний сестерій», УІ МКФ документальних та короткометражних фільмів, м.Ньон, Швейцарія, 1973), «Як козаки сіль купували» (1975) «Як козаки олімпійцями стали» (1978, бронзова медаль ВКФ спортивних фільмів, Ленінград, 1979, диплом Всесвітнього фестивалю мультфільмів «Варна-79», Болгарія, 1979), «Як козаки мушкетерам допомагали» (1979), «Як козаки у хокей грали» (1995). Інші фільми: «Камінь на дорозі» (1968, у співавторстві), «День восьмий, або Перший день мислення» (1971), «Що на що схоже?» (1974), «Парасолька в цирку» (1980), «Сімейний марафон» (1982, срібна медаль ВКФ спортивних фільмів, м.Каунас, 1983), «Лис і дрізд2 (1982), «Енеїда» (за І.Котляревським, 1991).

Лауреат Державної премії ім. Т.Г.Шевченка 1988 року разом з Едуардом Киричем (художником-постановником) та Анатолієм Гавриловим (кінооператором) за цикл мультфільмів про пригоди запорозьких козаків.

Інтенсивний творчий період припав на 1960 – 1980 роки. В 1990-х роках через припинення фінансування виробництва фільмів, в тому числі анімаційних, перебував у тривалому простоті. У численних інтерв'ю Дахно вимагав дотримання авторських прав, адже з'явилося чимало фактів використання зображень вдало знайдених образів анімаційних козаків з його фільмів у різних логотипах. Серія «Все про козаків» у форматі відео продається на розкладках, має попит.

«Як козаки у футбол грали». Режисер Володимир Дахно, художник Едуард Кирич. 1970.

Анатолій Гаврилов, кінооператор.

На студії «Київнаукфільм» я займався комбінованими зйомками. В 1960 році, коли почали організовувати мультиплікаційне об'єднання, мене перевели туди. Трохи пізніше в це об'єднання прийшов Володя, і так ми з ним почали працювати, намагатися робити мультиплікацію. Починаючи з фільму «Як козаки куліш варили», ми з ним здружились, і всі його фільми знімав я. Він був і співавтором сценарію, і розробляв персонажі спільно з Едуардом Киричем.

Коли вийшов перший фільм козацької серії, його дуже добре прийняли – тема стала розвиватися у всіх наступних фільмах. Фільм «Як козаки куліш варили» був пробою пера, після цього пішли цікавіші – і за змістом, і за кінематографічною формою. Хоча виділити якийсь із серії важко.

Тоді була можливість анімаційні фільми переглядати – їх показували в кінотеатрах перед сеансами, були сеанси для дітей в кінотеатрі ім. Чапаєва. Дитяча аудиторія сприймала фільми прекрасно – це чудові поцінувачі, вони до-

мислювали те, чого навіть не було на екрані. Вони іноді навіть допомагали у створенні фільму – пригадую, 1965 року ми зробили фільм «Зелена кнопка» – про космонавта і, коли закінчили чорновий варіант, подивилися, а директор студії Борис Остахнович каже: «Незрозуміло». Режисер Ірина Борисівна Гурвич відповідає: «Завтра я приведу дітей, і ми вирішимо – зрозуміло чи ні» (поруч був дитсадок). Дітей прийшло повний зал, подивилися, і хоча фільм незакінчений, без звуку, вони все розклали по полицках. Остахнович і визнав: «Ну, тут я вже нічого не можу сказати». Тобто діти були справжніми поцінувачами наших фільмів.

Занам'яталася зустріч в університеті зі студентами-іноземцями – їх було чоловік десять. Подивившись наш фільм про козаків, вони були в захопленні, мене це просто вразило. Переклад не потрібний, у цих фільмах все зрозуміло без слів.

Для мене всі ці фільми рідні – стільки вкладено праці, терпіння, часу! Тому не можна ділити: той хороший, а той гірший – вони всі хороші. У Володі поділу на кращі й

«Як козаки куліш варили». Режисер Володимир Дахно.
Об'єднання анімації студії «Київнаукфільм». 1967.

гірші не було. Серія про козаків мені запам'яталася складністю зйомки – ми тоді ввели чимало нових на той час варіантів зйомки, зокрема ярусну зйомку. Поморочились – але працювали із задоволенням.

Була в нас думка зняти продовження цієї серії, але не пішло, не було ні коштів, ні спонсорів. Останній фільм, який ми повинні були разом знімати, – «Як козаки колодязь копали», сценарій був досить-таки цікавий, навіть чорновий варіант, процентів тридцять встигли зняти, і на цьому все закінчилось. На жаль – час був такий, розруха. Закінчилась ця епопея, і Володя залишив студію.

Євген Сивокінь, режисер.

Володя Дахно прийшов на студію на початку 1960 року, я тоді ж, навіть дату пам'ятаю – 29 лютого 1960 року. Так вийшло, що я спочатку працював у Володі асистентом, він робив мультиплікат, а я був у нього підмайстром. Потім, коли кожен з нас почав знімати фільми самостійно, ми іноді мінялись місцями – Володя працював у мене аніматором, я працював у нього. Це був золотий час, чудова творча атмосфера, про яку Юрій Норштейн, маючи на увазі «Союзмультфільм», сказав: «Ми тоді всі припалювали один від одного», тобто ми обмінювались ідеями, запалювались один від одного, щось створювали. Це не просто ностальгія літньої людини за тим часом, адже він справді був чудовий, і це можуть підтвердити мої колеги, тут присутні, які застали той час.

Ім'я Володі Дахна пов'язане насамперед з козацькою серією. Я можу пишатися тим, що, мабуть, був чи не першою людиною, з якою він поділився своїм задумом. Це був десь рік 1963-1964-й. Ми поверталися з роботи додому, і він сказав: «Знаєш, Женю, я давно виношую ідею зро-

бити фільм про запорожців, про турків, про татар. Щоб вони були смішні. Ніхто ж не знає, якими вони були насправді. Які я захочу, такі й намалюю».

Володя був цікавою людиною – у ньому певний прагматизм, розрахунок поєднувався з дитячою наївністю. Він дуже точно вмів розраховувати, був чудовим шахістом, грав у першій категорії, коли в нас були блиц-турніри, то в нього майже неможливо було виграти. І в нього фільми такі – з одного боку розрахунок, а з другого – наївне сприйняття світу.

Говорячи про козацьку серію, я не можу не згадати його повноправного співавтора Едуарда Кирича, який був художником-постановником майже всіх фільмів козацької серії, нітрохи не применшуючи заслуги Володі, оскільки він усе це придумав. Знаю, що Кирич багато вніс свого і в роботу над сценарієм, і вигадуючи якісь геги, які народжувалися в нього на кінчику олівця. І позаяк мова зайшла про козаків, я дозволю собі розповісти одну історію, пов'язану з козацькою серією (заздалегіть прошу вибачення в тих, хто вже її чув від мене – я розповідав її студентам). 1968 року вийшов фільм «Як козаки куліш варили» – хто бачив, пам'ятає, що там козаки розгромили Туреччину в пошуках тютюну. І коли ми були на міжнародному кінофестивалі в Румунії (а цей фільм брав участь у конкурсі), то побачили величезного турка-режисера, теж учасника фестивалю. Ми сказали Володі: «Начувайся, він побачить фільм, і тобі стане непереливки». Слава Богу, обійшлося, чи то турок погано дивився, чи не зрозумів, чи в нього було все гаразд з почуттям гумору. Восени того ж року сталося так, що мене попросили вести авторську телепередачу «Мультипанорама». На той час тільки-но почало зароджуватися кольорове телебачення. І передачі в кольорі йшли не тільки на Україну, а взагалі на СРСР. Тоді практично не було запису, передачі йшли вживу. В першу програму я, звичайно ж, поставив фільм «Як козаки куліш варили». Приїхала редактор з Москви, переглянула, схвалила і поїхала. Передача пішла в ефір. Що сталося потім, мені розповіли через два місяці, щоб мене не хвилювати. А сталося от що: тоді, як ішла передача, саме приїхав посол Туреччини вручати вірчі грамоти. Він прийшов у посольство, і поки був час, його посадили перед великим кольоровим телевізором. І потрапили якраз на той момент, коли козаки руйнують Туреччину. Посол страшенно образився, вважаючи, що це влаштували спеціально. Заявив, що забирає грамоти і вертається додому. Ледве погасили скандал, пояснюючи, що це не та Туреччина і т. п. Через певний час я ставлю в передачу фільм «Як козаки у футбол грали». Приношу редакторові, а він: «Викинь негайно!» «А що трапилось?» «Ти розумієш, днями Леонід Ілліч Брежнев їде до Франції, Німеччини і Англії. А кого козаки обігрують у футбол? Французів, німців, англійців». Викинули негайно. Ось так козаки ледве не стали причиною міжнародного скандалу.

І ще один казус. Триває чергова кампанія в боротьбі з українським буржуазним націоналізмом. А тут козаки в запуску. Приходить наш головний редактор, мнетесь перед Володею: «Розумієш, невчасно це, козаки...» А що робити? Фільм уже запущено, гроші пішли. Тут його осяяло: «А в нас були й червоні козаки. Давайте зробимо червоних». Володя отетерів: «А як?». «Ну, надінемо їм будьонівки із зіркою...» Звичайно ж, це не пройшло завдяки здоровому

глузду Володі, твердості його характеру. Але такі спроби були.

Крім козаків, він робив інші фільми, намагаючись знайти себе в інших жанрах, наприклад, детективі для дітей. Один із його останніх фільмів – повнометражна «Енеїда» за Котляревським. Та все-таки основним брендом, як сьогодні кажуть, залишились «Козаки». Вони були шалено популярні свого часу, і сьогодні діти їх із задоволенням дивляться. У мене є один знайомий, не буду називати прізвища, який, коли знайомився з дівчиною, називав себе Володею Дахном.

Давид Черкаський, режисер.

Ми навчалися в одному вузі. Спочатку ми з ним зустрічалися у спортзалі – він займався фехтуванням, я – гімнастикою. Потім я випадково потрапив на кіностудію, вона тоді була тільки в зародковому стані – усього працювало чотири людини, та й ті пішли, один я залишився. Ну і кого запрошувати на роботу? Я запросив Володю і Марика, який чудово малював. Женья Сивокінь випадково до нас затесався, в основному в нас були архітектори.

Що про Володю? Мене запитували, чи легко він робив фільми? Розповідаю: Володя приходив приблизно годині о другій на студію, сідав грати в шахи, три-чотири хвилини про щось говорив з мультиплікаторами і знову грав у шахи. І картини виходили блискучі. За мультиплікатом зроблені дуже чисто, добре, і за композицією, і за монтажем – жодних недоліків, все іде дуже точно, прямо і правильно. Ось так він їх творив, без мук і страждань. Та, звичайно, найгеніальніша його картина – «Енеїда». На мою думку, це просто вершина – і за рисунком, і за монтажем, і за звучанням, і за музикою. Її в кінотеатрах можна показувати, можна перевести в «Долбі» й показувати. Він любив жінок, жінки любили його. Іноді вони від нього йшли, іноді поверталися, одне слово, Володя був нормальною, живою людиною.

Валентина Костилєва, режисер.

Атмосфера в нашому об'єднанні була просто вражаюча. Всі ми були на той час початківцями – тоді починалося становлення нашої української анімаційної школи. І кожен був ще не класиком чи заслуженим майстром, а всі пробували себе в різних жанрах, ніхто не зупинявся. Тоді можна було до кожного підійти з будь-яким запитанням, і кожен готовий був поділитися досвідом, допомогти. І тому досі всі дружать. В цьому велика заслуга і Володимира Дахна.

А якщо сказати не про особисте, а про державне значення нашої студії і Володимира Дахна, – це те, що в ті часи, коли всі боялися такого ярлика, як український буржуазний націоналізм, він підніс на рівень державної політики тему українського козацтва, підніс із гумором, але й із симпатією і глибокою любов'ю. Тоді, як хлопчаків гралися в мушкетерів чи в Чапаєва, він явив світові таких персонажів. Гадаю, що це громадянський подвиг нашої студії, авторів, директора Бориса Остаховича. Не треба думати, що анімація – це щось суто дитяче. Тут не тільки моральні засади закладені, а й державні пріоритети. Будемо це пам'ятати і будемо вдячні Дахну, Киричу, Гаврилову за їхні твори.

Від редакції:

Спогади про Володимира Дахна неповні без його багаторічного творчого співавтора – художника Едуарда Кирича. Адже саме з ним пов'язані кращі й найпопулярніші фільми. Проте на вечорі пам'яті його не було. Не без труднощів редакції вдалося розшукати по телефону Едуарда Ілліча. Але повною несподіванкою виявилось те, що він категорично відмовився будь-що говорити про Дахна. Як з'ясувалося, після „Енеїди” і фільму „Як козаки в хокей грали”, в час, коли держава зовсім перестала фінансувати анімаційне кіно й два знаменитих митці залишилися без роботи, шляхи їхні розійшлися.

На те, чому так сталося, може пролити світло книжка-альбом «Як козаки куліш варили» (її продавали на вечорі пам'яті), випущена 2003 року Парламентським видавництвом (Київ). На її титулі стоїть прізвище Володимира Дахна. Ілюстрована вона кадрами з однойменного фільму. Але, уважно переглянувши всі сторінки, прізвища Едуарда Кирича у ній не знайдемо – натомість зазначено: «художнє оформлення і підготовка ілюстрацій до друку К.Є.Чекіна». Зате є аж три прізвища авторів проекту (не будемо їх вказувати, оскільки, як повідомив Е.Кирич, проект не набув розвитку, вийшла усього одна книжка). Очевидно, кожний би на місці Едуарда Кирича обурився таким неподобством і брутальним порушенням авторських прав – прізвища художника, який малював цих козаків, відсутні. Чому так сталося, у Дахна ми вже запитати не можемо, очевидно, варто було б запитати у трьох авторів проекту, які вправно зіграли на прагненні Володимира Авксентійовича не дозволити нікому порушувати його авторське право й використовувати в друкованих виданнях зображення славнозвісних козаків. Він-то хотів як краще. А що вийшло? Добре, що хоча б касети з фільмами можна купити. А книжка, в якій немає прізвища співавтора серії про козаків, очевидно, сподіваного резонансу і слави «авторам проекту» не принесла.

Титульна сторінка книжки «Як козаки куліш варили».